

Regional tourism development policy and distribution of hotels in Macedonia

Dejan Metodijeski

Faculty of tourism and business logistics, University Goce Delcev, Stip, Macedonia

Jasmina Andreeva

St. Kliment Ohridski University of Sofia – Bulgaria

Oliver Filiposki

University Goce Delcev Stip - Macedonia

Abstract: The subject of this paper is the regional development of tourism that will be discussed through the distribution of hotels in Macedonia. For the purposes of the paper, the eight statistical regions in Macedonia will be analyzed. Regional tourism development will be presented through tables that cover regional development programs, tourist arrivals, overnight stays and regional hotel distribution. Through the analysis, the differences in the regional tourism development in the regions of Macedonia will be identified. The paper concluding remarks refer to the structure, past issues and future challenges of regional tourism development in Macedonia.

Keywords: tourism policy, regions, hotels, Macedonia.

Регионална политика за развитие на туризма и разпределение на хотелите в Р Македонија

Дејан Методиески

Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Македонија

Јасмина Андреева

Универзитет „Св.Климент Охридски“, Софија, Бугарија

Оливер Филипошки

Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Македонија

Резюме: Предмет на настоящото иследване е регионалното развитие на туризма, което ще бъде разгледано чрез дистрибуцията на хотелите в Македонија. За целите на иследването ще бъдат анализирани осемте статистически региони в страната. Регионалното развитие на туризма ще бъде представено под формата на таблици, които обхващат регионалните програми за развитие, посещенията на туристи и техните ношувки, както и регионалната дистрибуция на хотелите. Чрез извършения анализ ще бъдат идентифицирани разликите в регионалното развитие на регионите в Македонија. Заклучителните думи и виждания в иследването се отнасят до структурата, миналите състояния и бъдещите предизвикателства относно развитието на регионалния туризъм в Македонија.

Ключови думи: туристическа политика, региони, хотели, Македонија.

Въведение

Туризмът представлява един от най-мощните и бързо развиващи сегменти на световната икономика, с огромна роля в създаването на работни места и икономически

придобивски за дестинациите (OECD 2018). Според Световната туристическа организация към ООН (UNWTO 2018), туристическите пътувания през 2017 година на международно ниво са достигнали цифрата от 1.323 млн. Туристическото потребление възлиза на 1.340 милиарда щатски долара, а туристическата индустрия участва с 10% в световния брутен вътрешен продукт. Всеки десети служител в света работи в сферата на туризма. Същият ще запази постоянно и положително ниво на развитие от последните 60 години и през следващия период. Прогнозите се движат в полза на Европейският континент, а в годините които следват той ще държи примата на световния туристически пазар и ще бъде основен източник на туристическа оферта, търсене и движение на международни туристи.

Хотелиерската индустрия е един от ключовите сегменти в рамките на съвременния международен туризъм и е тясно свързана с него, т.е. не можем да говорим за развит туризъм ако не съществува развита материално-техническа база за настаняване на туристите. Хотелиерските услуги съществуват още от древността и се появяват като резултат на нуждите от нощувка и изхранване на хората, които пътуват (Стамов, Алексиева 2006). Хотелите се появяват за първи път в Париж през 1669 г., а след това и в Англия през 1760 година като резултат от нарастващия интерес към международен туризъм и търговия (Medlik, Ingram 2000). Нов етап в развитието на хотелиерството настъпва към края на XVIII век, след великите географски открития и техническия прогрес и развитие. Полагат се основите на модерния туризъм и се увеличава броя на пътуванията-в началото благородници, а след това търговци, банкери, индустриалци. През първата половина на XIX век в САЩ се откриват първите луксозни хотели – „Branums city hotel“ в Балтимор през 1825 год. и известния „Tremont hotel“ в Бостон през 1829 год., считан за първия „модерен“ хотел (Sherman 2007).

В миналото, техническия напредък на световно ниво винаги е намирал своето отражение в хотелиерството и е оказвал влияние на качеството на обслужването. Съответно, в тази дейност постепенно са въведени следните „придобивки“: През 1846 г. е въведено централно отопление на стаите, през 1859 г. - асансьор, 1881 г. -електрическо осветление, 1907 г. - телефон в стаите, 1927 г. - радио в стаите, 1940 г. -климатици (Bardi, 2007). Хотелиерската база след Втората световна война на глобално ниво бележи постоянно развитие, като най-голяма част от хотелите се намират в Европа и САЩ. През 2000 година в света е имало 16,3 милиона хотелски стаи (Pizam, 2005).

В началото, под хотелиерство се е разбирала дейност, която е свързана с даване на условия за нощуване, докато днес този термин има много по-широка дефиниция. Тя обхваща цялата индустрия относно настаняване и изхранване на туристите, както и цял спектър допълнителни услуги с цел задоволяване на тяхните нужди и потребности по най-добрия възможен начин.

В современните условия на интензивен технически прогрес, материалната база в хотелиерството се развива бързо, постоянно се усъвършенства и модернизира, което допринася за по-голямата конкурентноспособност на пазара, чрез което той самия става хиперконкурентен. Развитието на туризма и хотелиерството води до появата на хотелски вериги (Ivanova et al, 2016). Това са специализирани фирми, които се занимават с хотелиерска дейност и стопанисват повече хотели обединени под общото име на фирмата. Тяхното развитие е резултат на свободното движение на капитал, който е в търсене на сегменти от икономиката гарантиращи печалби (Бъчваров, Тончев 1996).

От аспект на терминологията, в настоящото изследване под хотелиерство разбираме всички обекти за настаняване. Целта на изследването е да се покаже нивото на регионалното развитие на туризма и дистрибуцията на хотелите в Р.Македония. Направеното експлораторно (квалитативно; качествено) изследване даде детайлен поглед върху същността на проблема, което от своя страна може да доведе до по-добро разбиране на регионалната политика за развитие на туризма. Експлораторните изследвания в най-голяма степен водят до описателни резултати (Будиноски 2010). Част от изследването се състои от събиране на съответна и релевантна литература и ползване на вторични източници на данни, като например

Годишници на Националния статистически институт, Програмите за развитие на регионите в Р Македония и техният анализ.

Регионална политика насочена към туристическото развитие и разпределение на туризъма и хотелиерството в Р Македония

Региони в Р Македония

За нуждите на изследването са взети предвид не туристическите, а статистическите региони на страната. Има разлика между тях. Така, туристическите региони в Р.Македония са 10 (МЖСПП 2004). В България, статистическите региони са 28, а туристическите са девет (Левков, Лаков 2017). Номенклатурата на териториалните единици за статистика (НТЕС - NUTS), като основа за прибиране, обработка и публикуване на регионална статистика, е въведена от страна на Евростат (статистически уред на Европейската комисия), в сътрудничество с националните статистически институти на страните-членки. Основна цел на класификацията НТЕС е да осигури единно и унифицирано разделение на териториалните единици на регионално ниво. Продуцирането (осигуряването) на съгласувани и сравнителни статистически данни за пазара на труда, земеделието, демографията, образованието, икономиката и др., на ниво на региони, представлява основа за планиране и развитие на регионалната политика на ЕС (ДЗС 2017). В тази насока е и приетият Закон за развитие на същите в Р.Македония. (СВРМ 2007).

Картина 1. Региони в Македония

В Македония съществуват осем статистически региони. След последните промени, Номенклатурата на териториалните единици за статистически цели - НТООД се състои от 5 нива: НТЕС ниво 1 и НТЕС ниво 2 е цялата територия на Македония като административна единица, НТЕС ниво 3 се състои от 8 неадминистративни единици - статистически райони, които се образуват чрез групиране от общините като административни единици от по-нисък ред, НТЕС ниво 4 се състои от 80 общини като административни единици и НТЕС ниво 5 се състои от 1 767 населени места.

Осемте региони в Македония са следните: Вардарски, Източен, Североизточен, Пелагонийски, Североизточен, Югозападен, Полошки и Скопски. В текста по-долу е дадено кратко описание на основните характеристики на регионите (Димитров и др., 2015 г.). В Таблица 1 са представени основните статистически показатели за регионите в Македония (НСИ, 2017).

Таблица 1. Основни статистически показатели за регионите в Македонија за 2016 г.

	Местни пътища (км)	Средна нетна заплата (в евро)	Население	Коефициент на безработица (%)	Предприятия
Вардарски	1 049	287.3	152 742	21.6	5 481
Югозападен	1 211	271.5	176 568	16.4	5 713
Източен	1 343	325.9	219 732	33.0	7 323
Югоизточен	833	284.6	173 550	14.1	5 972
Пелагонийски	1 261	334.9	230 387	19,0	8 061
Положки	1 568	349.3	320 560	26.4	8 032
Североизточен	1 077	275.6	176 201	42.2	4 095
Скопски	1 407	426.7	622 750	22.3	26 842
Общо	9 749	363.2	2 072 490	23.7	71 519

Вардарският регион се простира в централната част на Република Македонија и обхваща централната водосборна зона на река Вардар, както и долните течения на притоците Брегалница, Църна река и най-западната част на Овче Поле. Той обхваща 7.4% от общото население и 16.2% от територията на Македонија (територията на Македонија е 25.713 км²). Регионът обхваща басейните на големите котловини Велешка и Тиквешка, които са "винарски рай" за ценителите на грозде и вино. Административната територия на региона е разделена на девет общини (Чашка, Кавадарци, Росоман, Неготино, Градско, Велес, Лозово, Демир Капия и Свети Николе) с 215 населени места, от които пет са градски (Велес, Неготино, Кавадарци, Демир Капия и Свети Николе) и 210 селски населени места. Административниот център на региона е Велес с 45 000 жители.

Югозападниот регион обхваща басейните на котловините на Охрид и Струга заедно со езерото, котловините на Кичево и Дебър и района на Порече, со водосборните басейни на реките Треска и част од Черен Дрим. Този регион обхваща 9 общини: Охрид, Дебърца, Струга, Вевчани, Център Жупа, Дебър, Кичево, Плашница и Македонски Брод) со 286 населени места, од които 281 са селски и 5 градски селища (Охрид, Струга, Кичево, Дебър и Македонски Брод). Административниот център на региона е Охрид со 42 000 жители. В региона живее 10,6% од цялото население на Македонија, което се простира на 13,4% од общата површина на страната.

Източниот регион обхваща басейна на река Брегалница со районите Малешевия, Пияанец, Кочанско поле, Слан Дол и представлява котловинен, речен и планински регион. Този регион вклучва 11 общини (Шип, Карбинци, Чешиново - Облешево, Пробиштип, Кочани, Зърновци, Винаца, Македонска Каменица, Делчево и Берово) со 217 населени места, 209 од които са селски и 8 градски. Административен център е Шип со 47 000 жители. Регионът заема 14,2% од цялата територија на Македонија со 8,5% од общото население .

Югоизточниот регион обхваща басейна на котловините Струмица - Радовиш и Гевгелија - Валандово, т.е. дренажната зона на р. Струмица и долното водосбориште на река Вардар. Туристичките форми, които се практикуват во този регион, са: езерен, спа, планински, селски, транзитен, индустрија на хазартни игри - казино туризъм и различни видови алтернативен туризъм. Този регион вклучва 10 общини (Струмица, Радовиш, Конче, Ново Село, Василево, Босилово, Дојран, Богданци, Валандово и Гевгелија) со 188 населени места, 183 од които са селски и 5 градски (Струмица, Радовиш, Гевгелија и Богданци). Административен център е Струмица со 35 000 жители. В региона живее 8.4% од общото население во Македонија, а се простира върху 10.9% од общата площ на страната.

Пелагонийскиот регион обхваща басейните на котловините Пелагонија и Преспа. Този регион вклучва 9 общини (Битоля, Демир Хисар, Кривопащани, Крушево, Могила, Прилеп, Ресен, Новаци и Долнени) со 343 населени места, од които 338 са селски и 5 градски (Битоля, Прилеп, Ресен, Крушево и Демир Хисар). Административниот център на региона е Битоля. Този регион е нај-големиот и обхваща 18.9% од површината на Македонија, но е един од

най-слабо населените региони, с гъстота на населението от 48. 8 жители на км². В него живее 11,1% от общото население на страната.

Положният регион обхваща Положката котловина, планините Маврово, планинския масив Бистра и долината на река Радика. В района има 9 общини (Тетово, Теарце, Йегуновце, Желино, Боговинье, Гостивар, Бървеница, Врабчище, Маврово и Ростуша) с 184 населени места, от които 182 са селски и 2 градски (Тетово и Гостивар). Административният център на региона е Тетово с 53 000 жители. Регионът обхваща 9.7% от общата площ на страната и в него живее 15.5% от общото население.

Североизточният регион обхваща общините в крайната североизточна част на Република Македония по границата с Република Сърбия, т.е. водосборния басейн на р. Пчиня и Крива Река. В този регион влизат 6 общини (Куманово, Липково, Старо Нагоричане, Ранковце, Кратово и Крива Паланка) с 192 населени места, от които 189 са селски и 3 градски (Куманово, Крива Паланка и Кратово). Административният център на региона е Куманово с 76 000 жители. Регионът е един от най-малките и заема 9,3% от общата площ на Македония, с население от 8.5% от общия брой жители.

Скопският регион обхваща басейна на Скопската котловина и е основният културен, политически, икономически и образователен център в Македония. Градската зона на главния град Скопие се състои от десет общини: Център, Карпош, Кисела Вода, Аеродром, Гази Баба, Бутел, Чаир, Гьорче Петров, Сарай и Шуто Оризари. Останалите седем общини заемат останалата част от Скопската котловина и това са общините Сопище, Студеничани, Зелениково, Петровец, Илинден, Арачиново и Община Чучер- Сандево. Този район изобилства с природни и културно-исторически обекти: Археологическият комплекс Скупи, крепостта Кале, акведукта, базара на стария град, множество църкви и манастири и др. Регионът успешно развива градски, спа, транзитен и алтернативен туризъм. Този регион е най-малък по площ и заема само 7.3% от общата територия на страната, но е най-гъсто населен с 30,0% от общото население и същевременно е и най-гъсто населеният регион с 343.5 жители на км².

Застъпеност на туризма в програмите за развитие на регионите

В Македония, отправната точка за планиране на регионалното развитие се съдържа в Стратегията за регионално развитие за периода 2009-2019 г. (СВРМ 2009). Осемте региони в Македония са разработили програми за цялостно развитие с планове за действие, които съдържат цели, мерки и дейности. Програмите за развитие се осъществяват от всички заинтересовани страни от региона (правителствен, частен и неправителствен сектор) чрез семинари, дискусии, изследвания, SWOT и PEST анализи. Таблица 2 обхваща програмите за развитие на регионите в Македония, които се отнасят до дейностите, свързани с туризма, с поставените цели и приоритети. Съответните приоритети също имат свои собствени мерки, описани в програмите за развитие, но не са включени в диаграмата. Програмите са взети от официалните уебсайтове на осемте регионални Центри за развитие.

Таблица 2. Анализ на програмите за развитие на регионите в областта на туризма

Програма за развитие на Вардарския регион - 2008 г. vardarregion.gov.mk	Туризъм, култура и спорт (Стратегическа цел 2 от 6)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Насърчаване на интегрирано туристическо предложение (3 мерки) 2. Развитие на транзитен, устойчив, културен и винен туризъм (3 мерки) 3. Развитие на езерен, зимен и ловен туризъм (научно-изследователска защита и развитие на природните туристически потенциали) (4 мерки)
---	---	---

		<p>4. Утвърждаване и популяризиране на археологическото и културното наследство (5 мерки)</p> <p>5. Утвърждаване и развитие на спорта в региона (5 мерки)</p>
<p>Източен регион (Източна регионална програма за развитие 2015-2019) eastregion.mk</p>	<p>Източният регион е туристическа дестинация, известна с разнообразните селективни видове туризъм (стратегическа цел 5 от 5)</p>	<p>1. Развитие на селективни видове туризъм (планински, селски, културен и спа туризъм) (5 мерки)</p> <p>2. Укрепване на институционалния и човешки капацитет за развитие в туристическия сектор (5 мерки)</p>
<p>Югозападен регион (Програма за развитие на Югозападния регион 2015-2019 г.) southwestregion.mk</p>	<p>Развитие на туризма, свързани с природното и културното наследство (Стратегическа цел 3 от 4)</p>	<p>1. Развитие на инфраструктурата и подобряване на поддръждането на природни и културни забележителности във функция на туризма (5 мерки)</p> <p>2. Укрепване на капацитета за развитие на туризма с цел почти равномерно разпределение на туристическия оборот в рамките на региона(4 мерки)</p>
<p>Югоизточен регион (Програма за развитие на Югоизточния регион 2015-2019) rdc.mk/southeastregion/</p>	<p>Устойчиво развитие на туризма и културата (Стратегическа цел 2 от 6)</p>	<p>1. Развитие на туристическа и културна инфраструктура (5 мерки)</p> <p>2. Интегриране на туристическата оферта и популяризиране на туристическата дестинация (6 мерки)</p> <p>3. Развитие и свързване в мрежа на човешките ресурси (5 мерки)</p>
<p>Регион Пелагония (Програма за развитие на региона Пелагония 2015-2019) pelagonijaregion.mk</p>	<p>Развитие на Пелагония като конкурентна туристическа дестинация и популяризиране на регионалната културна идентичност (Стратегическа цел 2 от 6)</p>	<p>1. Подобряване и обогатяване на туристическата оферта на региона (6 мерки)</p> <p>2. Насърчаване и опазване на културата и културното наследство (6 мерки)</p>
<p>Регион Полог (Програма за развитие на региона Полог 2015-2019) rdcpolog.mk</p>	<p>Устойчиво развитие на центровете за спорт и отдих в региона чрез валоризиране на природните и културните ценности (Стратегическа цел 3 от 4)</p>	<p>1. Развитие на инфраструктура и кетъринг - настаняване (4 мерки)</p> <p>2. Укрепване на институционалния капацитет за развитие на туризма (ЛЕР, туристически бюра) (4 мерки)</p> <p>3. Укрепване на клъстерната дейност и активиране на туристическите ресурси (3 мерки)</p>
<p>Североизточен регион (Програма за развитие на Североизточния регион 2015-2019) northeastregion.gov.mk</p>	<p>Устойчиво развитие на селските райони чрез развиване на конкурентно регионално туристическо предложение, съживяване на селските райони и създаване на условия за по-добро развитие на селското стопанство (Стратегическа цел 4 от 4)</p>	<p>1. Развитие на алтернативни видове туризъм (2 мерки)</p> <p>2. Подобряване на туристическата инфраструктура (7 мерки)</p> <p>3. Укрепване на капацитета за развитие на туризма (3 мерки)</p>
<p>Регион Скопие (Програма за развитие на региона Скопие 2015-2019) skopjeregion.gov.mk</p>	<p>Устойчиво използване на природното и културното наследство във функция на туризма (Стратегическа цел 4 от 4)</p>	<p>1. Укрепване на капацитета и партньорството в процеса на използване на природното и културно наследство за развитие на туризма (5 мерки)</p> <p>2. Подобряване на туристическата инфраструктура (4 мерки)</p> <p>3. Проектиране на разпознаваема регионална туристическа оферта (3 мерки)</p>

От таблицата по-горе може да се забележи, че всички региони в програмите си за развитие имат за стратегическа цел туризма. Три региона - Пелагонийски, Югоизточен и Вардарски, по значение поставят туризма като стратегическа цел № 2, а останалите региони като 3, 4 или 5. Най-често стратегическите цели за развитие на регионите са насочени към приоритети като: подобряване на туристическата инфраструктура, партньорства и туристическа оферта. За реализирането на приоритетите се използват от 3 до 6 мерки, заедно с подходящите активности.

Разпределение на туризма в Македония

Регионалната статистика, свързана с туризма в Македония показва следните данни (НСИ 2017). Най-много вътрешни туристи през 2016 г. са отчетени в Югозападния регион (43,70%), а най-малко в Североизточния (0,79%). От друга страна, по-голямата част от чуждестранните туристи са посетили Скопие (42,67%), а най-малко на Североизтока (1,38%).

Броят на туристите през 2016 г. е 856 843, от които 40.4% са вътрешни туристи, а 59.6% са чуждестранни (Таблица 3). В сравнение с последните години се наблюдава постоянно нарастване на чуждестранните туристи в общия брой на туристите. Според страната на принадлежност на чуждестранните туристи, посетили Македония през 2016 год., най-многобройни са туристите от Турция, след това туристите от Сърбия, Гърция, България, Холандия, Албания, Косово, Германия, Хърватия, Полша, Италия, САЩ, Словения, Румъния и др.

Таблица 3. Брой на туристи в Македония за 2016 г. по статистически региони

Региони	Общо туристи	Местни	Чуждестранни
Вардарски	26 064	8 375	17 689
Източен	30 568	20 643	9 925
Югозападен	322 334	151 347	170 987
Югоизточен	135 092	82 907	52 185
Пелагония	58 355	37 012	21 343
Полог	27 318	13 805	13 513
Североизточен	9 774	2 730	7 044
Скопие	247 338	29 540	217 798
Общо	856 843	346 359	510 484

Таблица 4. Брой нощувки в Македония за 2016 г. по статистически райони

Региони	Общо нощувки	Местни	Чуждестранни
Вардарски	41 643	16 557	25 086
Източен	66 515	44 645	21 870
Югозападен	1 228 617	778 189	450 428
Югоизточен	437 607	342 646	94 961
Пелагония	141 153	90 028	51 125
Полог	52 590	24 887	27 703
Североизточен	13 751	3 465	10 286
Скопие	479 284	106 726	372 558
Общо	2 461 160	1 407 143	1 054 017

Броят на нощувките през 2016 г. възлиза на 2 461 160, от които около 57,2 % се падат на вътрешните туристи, а около 42.8 % на чуждестранните туристи (табл. 4). В броя на нощувките наблюдаваме и тенденция за увеличение на дяла на чуждестранните туристи в сравнение с последните години. Най-голям брой нощувки се реализират в Югозападния район.

Разпределение на хотелския бизнес в Македония

Според данните, представени в Таблица 5, най-много обекти за настаняване, брой на стаи и брой на легла има в Югозападния регион, следвани от Скопския, Пелагонийския, Югоизточния и Положкия, а най-малко в Източния, Вардарския и Североизточния. Също така, броят на нощувките и туристическите пристигания в тези региони е най-нисък. Югозападния регион, където се намира Охридското езеро представлява една от най-популярните туристически дестинации в Македония, следвана от Скопския регион с град Скопие, в който най-много пребивават чуждестранни и бизнес туристи, Югоизточния регион, който е характерен с Дойранското езеро и казино туризма в Гевгелия, както и Пелагонийския регион, благодарение на езерото Преспа.

Таблица 5. Капацитет на местата за настаняване в Македония за 2016 г. по статистически региони

Региони	Настаняване	Брой стаи	Брой легла
Вардарски	24	699	1 818
Източен регион	40	6 69	1 985
Югозападен	134	16 472	42 105
Югоизточен регион	80	2 443	6 438
Регион Пелагония	101	3 417	10 078
Регион Полог	52	1 142	3 507
Североизточен регион	18	361	727
Регион Скопие	125	3 102	6 510
Общо	574	28 305	73 168

От реализираните нощувки на туристи по видове бизнес-единици в Македония за 2016 г. може да се отбележи, че най-многобройни са нощувките в хотелите, следвани от къщи, апартаменти за почивка и стаи под наем, бани и спа, детски курорти и др. (Таблица 6).

Таблица 6. Пристигания и нощувки на туристите по видове бизнес единици в Македония през 2016 г.

Бизнес звена	Стаи	Туристи	Нощувки
Хотели (1, 2, 3, 4 и 5 *)	230	632 657	1 253 495
Хотели *****	20	151 225	288 176
Хотели ****	61	273 516	543 106
Хотели ***	67	137 666	281 919
Хотели **	48	54 098	107 370
Хотели *	34	16 152	32 924
Пансиони	3	965	1 738
Мотели	19	11 659	16 081
Туристически апартаменти	1	1 563	4 122
Стаи за нощувки	24	10 735	17 666
Спа и бани	6	28 276	227 919
Планински или ловни домове и къщи	3	1 152	1 537
Работнически курорти	44	13 842	46 505
Детски курорти	16	11 214	55 153
Къмпинги	13	11 947	39 845
Къщи, ваканционни къщи и стаи под наем	118	117 039	762 544
Временни места за настаняване	3	591	2 112
Спални купета	1	2 617	2 617
Некласифицирани помещения за настаняване	93	12 586	29 826
Общо	574	856 843	2 461 160

Разпределение на категоризирани хотели

Категоризацията на заведенията за настаняване със звезди първо се намира в пътеводителите, предназначени за туристи от Mariana Starke в началото на XIX век. По-късно пътеводителите от Karl Baedeker и John Murray предприемат тази практика, първо използвайки я за интересни места на туристите, а по-късно за хотели. Пътеводителите на Michelin в началото на 20-ти век въвеждат категоризация на звездите в ресторантите. В Македония, през 1923 г. е приет Правилник за работа и престой на чужденци в хотелите (Ташков, Методиевски 2018). Първата категоризация на хотелите на ниво на бивша Югославия е от 1946 г. (Frlic 1949), а в Македония като част от Югославия, Комитетът за туризъм носи Правилник за категоризация през 1973 г. (Цицковски 1980).

Категоризацията на обектите за настаняване със звезди е официално въведена за първи път от Швейцарската хотелска асоциация през 1979 г. (Ташков, Методиевски 2018). Оттогава започва да се използва категоризация със звезди по целия свят. В Европа, въпреки положените усилия, все още няма нито единна система за категоризация на местата за настаняване, но всяка страна има своя собствена категоризация (в някои страни тя варира от регион до регион или град до град). В някои европейски страни като Финландия няма система за категоризация, а се вземат предвид онлайн ревиютата на хотели (Foris 2014). В други страни (като Македония), категоризацията е задължителна според закона, а в трети страни има категоризация, но не е задължителна (най-често се върши от националните хотелиерски сдружения и асоциации). Съществуват страни, в които държавата предоставя компетенциите за категоризиране на националните сдружения и асоциации. В Румъния например, местата за настаняване в селския туризъм се категоризират самостоятелно от собствениците, а след известно време Комисията за категоризация проверява дали категорията е подходяща за обекта (Metodijski 2012).

Определянето на категории има за цел да подчертае предимството на даден обект спрямо друг, така че клиентът да може да получи представа за нивото на качеството на този обект. Съществуват различни критерии за категоризация в света, а общоприети от повечето страни са: материална техническа база, оборудване, персонал, допълнителни услуги и т.н. В Европа има около 30-ина системи за категоризация, а най-често срещани са следните (ECC Net 2009): Европейската система - система на звезди, система на букви, система на "корони", система на нивата. Съществува и категоризация на базата на диаманти, която се извършва от Американската автомобилна асоциация.

Таблица 7. Общ преглед на категоризирани хотели в Македония през 2016 г. по региони

Категория звезди (*)	*	**	***	****	*****	Общо
Вардарски регион	3	3	4	2	1	13
Източен регион	3	7	6	3	1	20
Югозападен регион	6	24	28	18	3	79
Югоизточен регион	4	5	1	4	4	18
Регион Пелагония	5	5	7	5	/	22
Регион Полог	3	6	13	6	1	29
Североизточен регион	6	2	1	2	/	11
Регион Скопие	13	12	25	30	7	87
Общо	43	64	85	70	17	279

Правилникът за категоризация на хотели, мотели и пансиони от 2013 г. (СВРМ 2013) дава следните критерии за категоризация на хотелите в Македония: сграда, обзавеждане и оборудване, обслужване, развлекателни дейности, график на офертата и конферентни съоръжения. Подходящите критерии носят определен брой точки, а за да се получи подходящата категория, са необходими определени точки. За получаване на категорията се подава съответно искане до Министерството на икономиката, последвано от посещение на съоръжението от страна на Комисията за категоризиране и определяне на категорията. Според

регистъра на категоризираните хотели, който се води от Сектора за туризъм към Министерството на икономиката (МИ 2016), в Македония през 2016 г. има 279 категоризирани хотели. От тях 17 са пет звездни, 70 са 4 звездни, 85 или повечето от тях са 3 звезди, 64 са 2 звезди и 43 с 1 звезда.

От таблицата 7 може да се отбележи, че най-големият брой категоризирани хотели се намират в Скопския регион (87), след това следва Югозападния с 79, Положкия с 29, а най-малко категоризирани хотели има в Североизточния регион - 11. Най-много хотели (7) с пет звезди се намират в региона на Скопие, поради бизнес туризма, развит в този регион.

Заклучение

Настоящото изследване има за предмет регионалното развитие на туризма и разпределението на хотели в Македония. За нуждите му бяха проведени проучвания, които допринесоха за намирането на същността на проблема с цел по-добро разбиране на регионалната политика за развитие на туризма. Анализът е направен въз основа на съответна литература и чрез използването на вторични източници на данни като годишен Доклад от статистическата служба и програмите за развитие на регионите в Македония.

За целите на изследването се разглеждат статистическите региони на планиране в Р.Македония, а не туристическите. Осемте региони в Македония, които са представени в статията са следните: Вардарски, Източен, Североизточен, Пелагонийски, Североизточен, Югозападен, Положки и Скопски. Тези региони имат свои специфични характеристики и природни и културни ценности, които са потенциал за развитие на туризма. Всички региони са разработили програми за развитие, в които, като част от стратегическите цели, туризмът е обхванат чрез дефинирани приоритети и мерки (дейности) в посока на неговото развитие.

Що се отнася до разпределението на туризма и хотелиерството в Македония, броят на туристите през 2016 г. възлиза на 856 843, от които 346 359 са местни туристи, а 510 484 са чуждестранни туристи. Повечето местни туристи са регистрирани в Югозападния регион, а най-малко в Североизточния регион. От друга страна, най-много чуждестранни туристи са посетили Скопския регион - 217 798, а най-малко Североизточния регион. Броят на нощувките през 2016 г. възлиза на 2 461 160, от които около 1 407 143 се падат на местни туристи, а около 1 054 017 на чуждестранни туристи. Най-голям брой нощувки се реализират в Югозападния регион, главно поради природните и културни ресурси на Охридското езеро. По отношение броя на туристите и нощувките се наблюдава тенденция на увеличаване в сравнение с предходните години, което е в съответствие с глобалните тенденции в развитието на туризма. В Македония през 2016 г. имаше 279 категоризирани хотели. От тях 17 са с пет звезди, 70 с 4 звезди, 85 или по-голямата част са с 3 звезди, 64 с 2 звезди и 43 с 1 звезда. Най-големият брой категоризирани хотели се намират в Скопския регион - 87, след което следва Югозападния с 79, Положкия с 29, а най-малко категоризирани хотели има в Североизточния регион - 11. Най-много хотели (7) с пет звезди се намират в Скопския регион, поради бизнес туризма развит там.

Използвана литература

1. Bardi, J. (2007) Hotel front office management. New Jersey: John Wiley and Sons.
2. ECC Net (2009) Classification of hotel establishments within the EU. The European Consumer Centres' Network.
3. Foris, D. (2014) Comparative Analysis of Hotel Classification and Quality Mark in Hospitality. Journal of Tourism and Hospitality Management, 2 (1), pp. 26-39
4. Frlic, A. (1949) Hoteljerstvo: Hotelsko osoblje I poslovna tehnika. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
5. Ivanova, M., Ivanov, S., Magnini, V. (2016) The Routledge Handbook of Hotel Chain Management. New York: Routledge.

6. Левков, К., Лаков, П. (2017) Туристическите райони на България – състояние и проблеми. Научна конференция на тема „Регионална икономика и устойчиво развитие”. Научноизследователски институт при Икономически университет – Варна.
7. Medlik, S., Ingram, H. (2000) The business of hotels. Oxford: Butterworth-Heinemann.
8. OECD (2018) OECD Tourism Trends and Policies 2018. Paris: OECD Publishing.
9. Pizam, A. (2005) International encyclopedia of hospitality management. Oxford: Butterworth-Heinemann.
10. Sherman, R. (2007) Class acts: service and inequality in luxury hotels. Berkley: University of California Press.
11. UNWTO (2018) UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition. Madrid: UNWTO.
12. Будиноски, М. (2010) Истражување на туристичкиот пазар. Скопје: УТМС.
13. Бъчваров, М., Тончев, Ц. (1996) Основи на туризъм. София: Тилия.
14. ДЗС (2017) Регионите во Република Македонија. Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија.
15. Димитров, Н., Ташков, Н., Методијески, Д. (2015) Водич низ регионите на Македонија. Скопје: Државна агенција за поддршка и промоција на туризмот.
16. МЕ (2016) Регистар на категоризирани хотели во Македонија. Скопје: Министерство за економија, Сектор за туризам и угостителство.
17. Методијески, Д. (2012) Туризмът во руралните средини. Скопје: Современост.
18. МЖСПП (2004) Просторен план на Република Македонија – Стратегија за просторен развој. Скопје: Министерство за животна средина и просторно планирање.
19. СВРМ (2007) Закон за рамномерен регионален развој. Службен весник на Република Македонија, бр. 63.
20. СВРМ (2009) Стратегија за регионален развој на Македонија 2009-2019. Службен весник на Република Македонија, бр. 119.
21. СВРМ (2013) Правилник за изменување на Правилникот за услови за категоризација на објектите за вршење на угостителска дејност. Службен весник на Република Македонија, бр. 41.
22. Стамов, С., Алексиева, Ы. (2006) Хотелиерство. Пловдив: Кота.
23. Ташков, Н., Методијески, Д. (2018) Хотелиерство. Штип: УГД.
24. Цицковски, А. (1980) Хотелско работење. Битола: Универзитет во Битола.